

Right of a shareholder to execute obligatory purchase of the shares by majority stakeholder

Право акціонерів на обов'язкове придбання акцій особою (особами), яка володіє домінуючим контрольним пакетом акцій

Olha Paplyk

Key words:

shareholder, corporate law, exercising corporate authority, dominant control package.

Ключові слова:

акціонер, корпоративне право, здійснення корпоративних прав, домінуючий контрольний пакет акцій.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами зобов'язує поступово приводити вітчизняне законодавство до європейських стандартів.

Однією із вимог Угоди про асоціацію є впровадження Директиви № 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 р. про пропозиції поглинання.

Ч. 2 ст. 16 «Право розпродажу цінних паперів» Директиви № 2004/25/ЄС передбачає, що держави-члени повинні забезпечити, щоб власник решти цінних паперів міг вимагати від оферента викупити його/її акції за справедливою ціною¹. Зазначене право у європейському законодавстві отримало назву «sell-out».

Так, на виконання Угоди про асоціацію Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII впроваджено право акціонерів на обов'язкове придбання належних їм акцій особою (особами), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій (далі – право на придбання).

Відтак, у зв'язку з імплементацією такого права акціонерів у вітчизняне законодавство, останнє потребує детального правового дослідження.

Варто зазначити, що права акціонерів досліджували такі провідні українські вчені, як О.М. Вінник, В.Г. Жорнокуй, В.М. Коссак, В.М. Кравчук, В.В. Луць, І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Цікало та ін.

Метою статті є дослідження права акціонерів на обов'язкове придбання акцій особою (особами), яка володіє домінуючим контрольним пакетом акцій.

Відповідно до ч. 1 ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства», кожен акціонер акціонерного товариства – власник простих акцій товариства, щодо яких не встановлено обмеження (обтяження), після розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів або через особу, яка провадить діяльність із оприлюднення регульованої інформації від імені учасників фондового ринку, інформації про набуття особою (особами, що діють спільно) права власності на домінуючий контрольний пакет акцій, має право вимагати здійснення обов'язкового придбання належних йому акцій, щодо яких не встановлено обмеження (обтяження), особою (особами, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій. У такому разі особа (особи, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, зобов'язана придбати належні акціонерам акції у порядку, визначеному цією статтею².

Вищезгадане право за своєю правовою суттю є майновим правом акціонерів, адже безпосередньо спрямоване на досягнення останніми майнового блага від його реалізації.

¹ Директива № 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 р. про пропозиції поглинання. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/32694.docx>.

² Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.

Як зазначає С.С. Кравченко, серед корпоративних прав, які мають змістовну майнову наповненість, вирізняються права корпоративної вимоги, тобто ті права, які, будучи корпоративними як особливим різновидом цивільних прав, зводяться до вимоги, що становить сутність прав суб'єктів корпоративних відносин. Ці права слід відрізнити від типово зобов'язальних прав, які також мають серцевину вимоги, але ця вимога не реалізується в корпоративних правовідносинах, а є суто зобов'язальною³.

Отож, вважаємо, що право акціонерів на обов'язкове придбання належних їм акцій, особою (особами), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, слід відносити до такого різновиду майнових корпоративних прав, як право корпоративної вимоги.

На наше переконання, метою встановлення права на придбання є можливість міноритарного акціонера вирішувати, чи бажає він продовжувати перебувати у правовідносинах з тим чи іншим акціонерним товариством як акціонер, не маючи реального впливу на таке товариство. Відсутність можливості здійснювати реальний вплив на акціонерне товариство, за обставин існування особи (осіб, що діють спільно) – власника домінуючого контрольного пакета акцій, зумовлена недостатністю акцій у міноритарія для прийняття, відмінних від волі домінуючої більшості, рішень.

Тобто міноритарій, хоч і не позбавлений права на участь в управлінні товариством, значно обмежений у можливості отримувати бажаний результат від здійснення такого права, у зв'язку з чим має право припинити правовідносини з таким товариством шляхом здійснення права на придбання.

Також потребують дослідження суб'єкти корпоративних правовідносин, які можуть вимагати реалізації права на придбання та які реалізують останнє.

Розпочнемо спочатку із визначення суб'єкта, який зобов'язаний реалізувати право на придбання, оскільки від наявності останнього в акціонерному товаристві залежатиме, чи матимуть міноритарії досліджуване право.

Суб'єктом, який зобов'язаний реалізувати право на придбання, може бути акціонер – власник домінуючого контрольного пакета акцій або акціонери, що діють спільно та у сукупності є власниками домінуючого контрольного пакета акцій.

Відповідно до п. 3-1 п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства», домінуючий контрольний пакет акцій – пакет у розмірі 95 і більше відсотків простих акцій акціонерного товариства⁴.

Стосовно визначення осіб, що діють спільно, то, згідно з п. 12 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства», ними є фізичні та/або юридичні особи, які діють на підставі договору між ними й узгоджують свої дії для досягнення спільної мети⁵. Водночас таким договором є договір між акціонерами товариства, порядок і умови укладення якого визначені у ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства».

Суб'єктом, який може вимагати реалізації права на придбання, є акціонер – власник простих акцій акціонерного товариства. Водночас, зважаючи на те, яким у відсотковому співвідношенні є домінуючий контрольний пакет акцій, право на придбання належить акціонеру, який володіє п'ятьма і менше відсотками акцій товариства.

Тобто законодавець не наділив досліджуваним правом акціонерів – власників привілейованих акцій акціонерних товариств. Вважаємо, що вказане може бути зумовлено тим, що передбачення такого права для акціонерів – власників привілейованих акцій не відповідало б меті запровадження права на придбання. Адже, на відміну від акціонерів – власників простих акцій, акціонери – власники привілейованих акцій практично не здійснюють управління товариством, оскільки мають право голосу лише щодо вузького кола питань. Незгода із певними питаннями може слугувати підставою для обов'язкового викупу товариством акцій в акціонера – власника привілейованих акцій (ст. 68 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Щодо об'єкта, який може бути придбаний у процесі реалізації права на придбання, то ним є необтяжена акція.

³ Кравченко С.С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. С. 110.

⁴ Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.

⁵ Там само.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», обтяженням є право обтяжувача на рухоме майно боржника або обмеження права боржника чи обтяжувача на рухоме майно, що виникає на підставі закону, договору, рішення суду або з інших дій фізичних і юридичних осіб, з якими закон пов'язує виникнення прав і обов'язків щодо рухомого майна⁶.

Окрім цього, виникає питання, чи зобов'язує реалізація акціонером права на придбання продати усі належні йому акції товариства?

З погляду мети запровадження досліджуваного права, акціонер зобов'язаний продати усі належні йому акції, адже обмежений у можливості отримувати бажаний результат від здійснення права на управління товариством. Проте пряма вказівка закону щодо цього відсутня.

Водночас незрозумілим залишається, акції якого саме типу повинен відчужити акціонер.

Так, ч. 2 ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачає, що акціонер, який має намір реалізувати право продажу належних йому акцій, подає товариству письмову вимогу про обов'язкове придбання акцій. У вимозі акціонера про обов'язкове придбання акцій зазначаються його ім'я (найменування), місце проживання (місцезнаходження), кількість голосуючих акцій товариства, які йому належать і підлягають обов'язковому придбанню, та реквізити банківського рахунка, на який необхідно перерахувати кошти за придбані акції, а також реквізити депозитарної установи, депонентом якої є такий акціонер та реквізити його рахунка в цінних паперах, а також контактні дані такого акціонера (телефон та поштова адреса)⁷.

Тобто, вищезгадана правова норма містить таку конструкцію, як *«кількість голосуючих акцій, які йому належать і підлягають обов'язковому придбанню»*.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства», голосуюча акція – будь-яка проста або привілейована акція, що надає своєму власнику право голосувати на загальних зборах акціонерів, крім акції, за якою законом або у встановленому законодавством порядку встановлено заборону користування таким правом голосу⁸.

Таким чином, неведене свідчить, що акціонер може реалізувати право на придбання як щодо простої акції, так і щодо привілейованої, яка надає йому право голосувати на загальних зборах.

Однак як наведене узгоджується із тим, що ч. 1 ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства» починається зі словосполучення: *«кожний акціонер акціонерного товариства – власник простих акцій товариства»*? Це прямо вказує на те, що досліджуване право належить виключно і тільки акціонеру – власнику простих акцій товариства.

Провівши правовий аналіз вищенаведеного, вважаємо, що право на придбання може бути реалізоване щодо голосуючих привілейованих акцій виключно тим акціонером, який водночас є власником простих акцій цього товариства. Натомість, якщо акціонер є власником лише привілейованих голосуючих акцій товариства, останній не має права реалізувати досліджуване право. Вказане зумовлено тим, що ч. 1 ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства» чітко визначила суб'єкта, який наділений правом на придбання, а саме акціонера – власника простих акцій товариства.

Право на придбання може бути реалізоване акціонерами публічного та приватного акціонерних товариств. Однак, що стосується приватних акціонерних товариств, то законодавець дозволив певну диспозитивну поведінку.

Так, згідно із ч. 2 ст. 65-5 Закону України «Про акціонерні товариства», статутом приватного акціонерного товариства під час його створення, а також рішенням загальних зборів акціонерів приватного акціонерного товариства про внесення змін до статуту товариства, прийнятим більш як 95% голосів акціонерів від їх загальної кількості, може бути передбачено, що вимоги ст. 65-2 і 65-3 цього Закону не поширюються на таке товариство або поширюються з винятками або особливостями, що мають бути визначені статутом товариства⁹.

⁶ Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1255-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 11. Ст. 140.

⁷ Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

Конструкція правової норми вказує на те, що акціонери не можуть передбачити, що лише вимоги ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства» (*обов'язкове придбання особою (особами, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій акціонерного товариства, акцій на вимогу акціонерів*) не будуть поширюватися або ж поширюватимуться із певними винятками або особливостями, не передбачивши такого стосовно вимог, встановлених ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства» (*обов'язків продаж простих акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій*).

Також акціонери приватного акціонерного товариства не мають права передбачити у статуті, що вимоги ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства» не поширюються, коли вимоги ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства» поширюються з певними особливостями.

Тобто, стосовно ст. 65-2 і 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства» повинно бути прийняте єдине рішення про те, що у своїй сукупності вимоги таких статей не поширюються чи поширюються з певними винятками або особливостями. Самі особливості та винятки застосування щодо кожної зі статей очевидно можуть різнитися, в силу того, що вказані статті передбачають абсолютно різні права різних за правовим статусом акціонерів.

Щодо моменту виникнення прана на придбання, то таке виникає з моменту розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів або через особу, яка провадить діяльність із оприлюднення регульованої інформації від імені учасників фондового ринку, інформації про набуття особою (особами, що діють спільно) права власності на домінуючий контрольний пакет акцій.

Водночас, як слушно зазначає В.І. Цікало, виникнення досліджуваного права не залежить від укладення договору купівлі-продажу акцій між власником домінуючого контрольного пакета та рештою акціонерів, оскільки пов'язується з моментом розміщення в загальнодоступній інформаційній базі даних інформації про набуття особою права власності на домінуючий контрольний пакет. Це право виникає не з договору, а з факту придбання домінуючого контрольного пакета акцій¹⁰.

Згідно із ч. 9 ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства», з дня надходження до товариства публічної безвідкличної вимоги від особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, відповідно до процедури, передбаченої ст. 65-2 цього Закону, та до її завершення право всіх власників простих акцій товариства вимагати обов'язкового придбання їхніх акцій, відповідно до вимог цієї статті не застосовується.¹¹

Тобто, право акціонерів на придбання обмежується на час здійснення особою (особами, що діють спільно), які є власником домінуючого контрольного пакета акцій права, передбаченого ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства».

Однак п. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII передбачає, що, якщо після набрання чинності цим Законом акціонер, який станом на дату набрання чинності цим Законом разом із акціями, що належать його афілійованим особам, є власником домінуючого пакета акцій, самостійно або через своїх афілійованих осіб здійснюватиме придбання акцій товариства (крім викупу акцій товариством відповідно до вимог ст. 68 Закону України «Про акціонерні товариства»), інші акціонери такого акціонерного товариства можуть скористатися правами, передбаченими ст. 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства». Такий акціонер, який здійснює придбання акцій, зобов'язаний здійснити повідомлення, передбачене ч. 1 ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства»¹².

Тобто, якщо право, передбачене ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства», здійснюватиме акціонер, який станом на дату набрання чинності Законом України від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII ра-

¹⁰ Цікало В. Здійснення та захист права акціонерів на обов'язковий викуп акцій у разі придбання домінуючого контрольного пакета акцій. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 9. С. 53.

¹¹ Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.

¹² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 25. Ст. 289.

зом із акціями, що належать його афілійованим особам, є власником домінуючого пакета акцій, то належне міноритарію право на придбання може бути застосовне останнім.

Отже, за результатами дослідження права акціонерів на обов'язкове придбання належних їм акцій, особою (особами), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, зазначаємо:

Досліджуване право за своєю правовою суттю є майновим правом акціонерів.

Метою встановлення права на придбання є можливість міноритарного акціонера вирішувати, чи бажає він продовжувати перебувати у правовідносинах із тим чи іншим акціонерним товариством як акціонер, не маючи реального впливу на таке товариство.

Суб'єктом, який зобов'язаний реалізувати право на придбання, може бути акціонер – власник домінуючого контрольного пакета акцій або акціонери, що діють спільно та у сукупності є власниками домінуючого контрольного пакета акцій.

Суб'єктом, який може вимагати реалізації права на придбання, є акціонер – власник простих акцій акціонерного товариства.

Право на придбання може бути реалізоване щодо простих необтяжених акцій. Таке право може бути реалізоване стосовно голосуючих привілейованих акції виключно тим акціонером, який водночас є власником простих акцій цього товариства.

Досліджуване право може бути реалізоване акціонерами публічного та приватного акціонерних товариств. Однак, що стосується приватних акціонерних товариств, то законодавець дозволив певну диспозитивну поведінку.

Право акціонерів на придбання обмежується на час здійснення особою (особами, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, права на обов'язковий продаж простих акцій акціонерами. Однак, якщо таке право здійснюватиме акціонер, який станом на дату набрання чинності Законом України від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII разом із акціями, що належать його афілійованим особам, є власником домінуючого пакета акцій, то належне міноритарію право на придбання може бути застосовне останнім.

Анотація

Стаття присвячена правовому дослідженню права акціонерів на обов'язкове придбання належних їм акцій особою (особами), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій. Зокрема, встановлено суб'єктів такого права, об'єкт відчуження, а також певні особливості здійснення права акціонерів на обов'язкове придбання належних їм акцій особою (особами), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій у приватних акціонерних товариствах.

Summary

The article focuses on legal research of the right of a shareholder to execute obligatory purchase of the shares by majority stakeholder(s). In particular the author establishes subjects that may execute such right, subject matter of the acquisition, as well as certain characteristics of right of the shareholders to claim obligatory purchase of their shares by a majority stakeholder(s) in a private joint-stock company.

Використана література:

1. Директива № 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 р. про пропозиції поглинання. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/32694.docx>.
2. Кравченко С.С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 213 с.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 25. Ст. 289.
5. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1255-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 11. Ст. 140.
6. Цікало В. Здійснення та захист права акціонерів на обов'язковий викуп акцій у разі придбання домінуючого контрольного пакета акцій. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 9. С. 51–55.

Olha Paplyk,

*Post-graduate Student at the Civil Law and Procedure Department
at Ivan Franko National University of Lviv*